

PSİKOLOJİDE İDİOGRAFİK BİR YAKLAŞIM ve ÖLÇME YÖNTEMİ Grid Tekniklerinin Klinik uygulamaları

Dr. Sedat TOPÇU
Hacettepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Giriş

«Grid» deyimini, «Role Construct Repertory Test» yada kısaca «Rep Test» ile elde edilen verilerin iki yönlü dizilerini tanımlamak için G.A. Kelly (1) tarafından geliştirilmiş bir ölçümler tekniğini simgeler. Bu teknik, bir bireyin özel evreninin incelenmesine, diğer bir deyişle birey - içi psikoloji varyasyonunun ölçülmesine olanak veren bir tekniktir. Bir bireyin «idiosyncrasy» lerinin incelenmesinde bir araç olarak bu testin seçkinliği, normatif verilere dayanarak bir bireyin diğeri ile karşılaştırılması amacına yönelik olmamasıdır.

Bu teknik ve ilişkili kuramsal yaklaşımın tanımı, «makrokozmoz» ve «mikrokozmoz» kavramları arasındaki farktan çıkarılabilir. Makrokozmoz, içindeki herşeyi ile bizi çevreleyen tüm evrendir. Buna, en küçükten en büyüğe tüm parçaları birleştiren düzenli ilişkiler sistemi olarak bakılabilir. Örneğin, nebulae, yıldızlar ve gezegenler arasında, hayvan ve yeryüzündeki bitkisel yaşam arasında, uluslar ve toplumlardaki kişiler arasında, organizma ve mikro-organizma arasındaki ilişkiler gibi. Mikrokozmoz ise, tek bir bireyin özel evrenidir. Bu evren, bir bireyin düşündüğü, tanıdığı tüm insanları, yerleri ve şeyleri, o bireyin işini, eğlencelerini, okuduğu yayınları, alışageldiği veya arasına olan edegenliklerini ve daha sayısız benzeri şeyleri içerir. Özel bir evrenin unsurları, sevgi, arzu, bağlılık, ilgi, kayıtsızlık, düşmanlık, korku, kendine saygı gibi özel pek çok benzeri ilişkiler sistemi ile birbirine bağlanır. Bu evren diğer kimselerinkinden ayrı ve soyutlanmış bir özellik gösterir; sürekli olarak değişme, gelişme silinme süreçlerinden geçer (2).

Grid tekniği, mikrokozmoz varyasyonu ölçmek üzere geliştirilmiş bir prosedürdür. Böyle bir tekniğe olan gereksinim, eğer kendimize «tek bir bireyi anlayamazsak, genel olarak insanları anlamayı nasıl düşünebiliriz» sorusunu yönelttiğimizde belirgin hale gelir ve özel evrenin bilinmesinin psikolojinin kaçınılmaz yükümlülüklerinden biri olduğu gerçeğini kabul etmek durumu ile karşılaşırız.

Birey - içi psikolojik varyasyona uzun yıllar psikometrik yöntemlerin dışında ve salt

analistin girebildiği bir alan olarak bakılmıştır. Psikoanalistler ise ölçmeye karşı herhangi bir eğilim göstermemişlerdir. Psikometrik yöntemlerin sadece insanlar arasındaki farklara uygulanabileceği görüşü peşinen kabul edilmiş ve bunun sonucu olarak bireyin yaşamında değişmeden kalan özelliklerin ölçmeye değer özellikler olduğu sanısı benimsenmiştir. Güvenirlik, bir testin sahip olması gereken bir nitelik olarak yüceltilmiştir. Buna göre, bir denek bir durumda ne skor alırsa, bu onun diğer bir durumda ne skor alacağını doğru tahminini vermek zorundadır. Bir durumdan diğerine değişimler gözlem hataları olarak değerlendirme dışı bırakılmış fakat bir kanıt olarak ele alınmamıştır.

Idiografik - Demografik Karşıtlığı

Bilimsel deneyler hem idiografik hemde demografik amaçlar doğrultusunda planlanabilir. Demografik bir deneyde psikolog örneğin bir grup çocuğa sınıfta bazı testler bataryasını uygulayabilir. Elde edilen skorlar bir tabloda, her bir test için ayrılmış bir sütuna ve her bir çocuk içinde bir sıraya kaydedilir. Bir idiografik çalışmada, bir öğretmenden yada bir öğrenciden, diğer öğrenciler hakkındaki kanılarını belirli bir değerlendirme ölçeği kullanarak belirtmesi istenebilir ve bu öğrencinin değerlendirmeleri benzer bir tabloya kaydedilir. Bu ikinci deney, ilk deneyin tam bir kopyası olacaktır (Figür 1).

Yukarıdaki her iki tabloda sadece ölçümlere (entry) bakılacak olursa, bunlardan hangisinin hangi deneye ait olduğunu söylemenin güç olduğu görülür. Her iki tablodaki diziler, belli olgularda belli değişkenleri göstermektedir.

İlk tablo, bir grup çocuğu gösteren ve onları birbirleriyle karşılaştırmaya yarayan objektif ve yansız bir kayıt olarak kabul edilebilir. Bu kayıt öğrencilerin test uzayında dağılımını gösterir. Bu dağılımda görülen tüm varyasyon uzamı kişiler arası farklar nedeniyle ve her bir çocuğun bu dağılımdaki yeri tek bir nokta halindedir. Bu dağılımda birey - içi varyasyonun gözlenmesi olanağı yoktur.

Figür 1

		Testler					
		A	B	C	D	E	... n
DENEKLER	1						
	2						
	3						
	4						
	5						
	u						

		Özellikler					
		A	B	C	D	E	... n
ÖĞRENCİLER	1						
	2						
	3						
	4						
	5						
	u						

İkinci deney, tek bir çocuğu içermektedir ve bu deneyin amacı bu tek çocuğun, öteki çocukları nasıl algıladığını yada gördüğünü araştırmaktır. Öteki çocukların yayıldığı uzay bu tek çocuğun mikrokozmu içine uzanır. Bir birey hakkında böyle bir deneyden çıkarılan sonuçlar, rastgele bir yayılım göstermeyen fakat düzenli ve kendine özgü bir dizi oluşturan noktalar grubudur. Kelly terimleri ile bu idiografik diziler gridler olarak, değişkenler kurultular (construct) olarak ve olgularda öğeler (element) olarak tanımlanır (3).

Grid Tekniklerinin Kökenleri

Grid verilerinin elde edilmesinde görüşme yöntemlerinden yararlanılır ve bu yolla gridlerin elde edilmesinin kökenleri, Kelly'den çok önce, 1934 yılında Moreno tarafından geliştirilen «Sosyometrik Test» lere kadar uzanır (4). Ancak, Gestalt kuramına bağlı olarak kişiler arası ilişkileri incelemek amacı ile hazırlanmış

olan bu yöntem, birey-içi varyasyonu ölçme olanağı vermiyordu.

Aynı yıllarda Stephenson tarafından «Q-tekniki» geliştirilmiştir. Bu teknik, testler yerine kişilerin korale edilmesine ve sonuçlara faktör analizinin uygulanmasına dayanır. Stephenson daha sonraları tüm ölçümlerin genel bir ölçekte toplandığı Q-sorts» prosedürlerini geliştirmiş ve böylece idiografik dizileri elde etmek olanaklı olmuştur (5).

Stephensonun analizleri genellikle, kişiler arası varyasyon ile birey-içi varyasyon arasında ayırım yapmadığı ve sonuçları üzerinde aşırı genellemelere gidilmesi açısından eleştirilmiştir. Shapiro (6) bu yöntemden yararlanarak bir «Kişisel Soruşturma Tekniği» geliştirmiştir. Bu teknikte denek, kendi zihinsel durumunu semptom ölçekleri ile yine kendisi bizzat değerlendirir ve veriler tedricen bir grid formunda toplanır.

Gridlerin elde edilmesinde en çok tanınan prosedürler «Duygusal Anlam Ölçeği» ile «Repertory Grid» teknikleridir. Duygusal Anlam Ölçeği ilk defa 1940 yılında Stagnerin işbirliği ile Osgood tarafından geliştirilmiştir (7). Bu teknik bireysel bir olgunun incelenmesinde kullanılabilirse özgün olarak bu amaç için geliştirilmemiştir ve bunun için bir uyarlaması yapılmamıştır. Bu ölçek, anlamların iletişiminde sorunları incelemek amacı ile geliştirilmiştir. Bunun için araştırmacılar, herhangi bir kavrama uygulanabilen bir dizi ortak ölçekler hazırlamışlardır. Üç tür ölçek kabul edilmiştir: Bunlar, «değerlendirme ölçekleri», örneğin iyi..... kötü, «güç ölçekleri», örneğin kuvvetli..... zayıf, ve «etkinlik ölçekleri», örneğin hızlı..... yavaş'dır.

Grid ile duygusal anlam teknikleri benzer formlara sahip olmakla birlikte, kullanılma amaçları yönünden birbirinden ayrılırlar. Grid tekniği, özellikle bireysel olguların, duygusal anlam ölçeği ise bir örneklem grubunu incelemek amacı ile hazırlanmıştır. Diğer bir deyişle, uygulamada grid tekniği idiografik, duygusal anlam ölçeği ise nomotetik'tir. Bir diğer önemli farkta, analiz edildiklerinde ilginin odaklaştığı veri özellikleri ile ilgilidir. Grid tekniği öge (element) uzayında kurultuların (construct) dağılımını, duygusal anlam ölçeği ise anlam uzayında kavramlar arası uzaklıkların incelenmesine ağırlık verir.

Kişisel Kurultu Kuramı

Grid tekniklerinin kökenleri, G.A. Kelly'nin «Kişisel Kurultu Kuramı» ve bu kuramın bir uzantısı olan Repertory Grid Testine dayanır.

Kelly, üniversitede mühendislik öğrenimi görmüş ve psikolojiyi sadece yardımcı bir disiplin olarak okumuştur. Birleşik Amerika'da 1930'ların ekonomik depresyonu nedeniyle mühendis olarak iş bulamadığından, bu ülkenin gelişmemiş bir yöresinde (Batı Kansas) bir kolejde psikoloji hocası olarak çalışmaya başlamıştır. Bu kolejde geliştirmekle sorumlu olduğu klinik psikoloji programı ve gezici bir klinik Kelly'nin ilk deneyimlerini oluşturur. Burada Kelly, bir klinik psikolog yada psikiyatristin yardım ve danışmanlığından yoksun bir başına öğrencilerinin psikoloji sorunlarını tanımlamak ve tedavi etmek durumundaydı. O günlerin popüler psikolojilerinden, psikoanaliz ve davranışçılığın kendisine pek yardımcı olmadığını gördü ve pek çok yaklaşımları deneyerek «Kişisel Kurultular Psikolojisi» başlığı altında kendi kuramını geliştirdi.

Bu kuramın dayandığı temel ilke, kişinin herhangi bir kısmı, grup halinde kişiler yada kişinin davranışlarında kendini belli eden her-

hangi bir büreç değil, fakat kişinin birey olarak kendisidir. Bireyi anlamak içinde onun çevresindeki dünyayı kişisel olarak nasıl algıladığını ve yorumladığını, diğer bir deyişle kurultuladığını anlamak gerekir.

Her bir kimse olayları yaşantılar ve kendine göre yorumlar. Olayları yaşantılamakla birey, bazı olaylar arasında diğerlerinden ayrılan ortaklaşa özelliklerle olduğunu anlar. Yani birey, olaylar arasında benzerlik ve zıtlıkların ayırdına varır. Örneğin bazı kimselerin uzun, bazılarının kısa, bazılarının erkek bazılarının kadın, bazı şeylerin sert bazı şeylerin yumuşak olması gibi, Benzerlik ve zıtlığın bu kavramlaştırılması bir kurultunun formasyonuna götürür.

Bir bireyin olayları yordama ve yorumlamada kullandığı kurultular bir sistemin parçası halinde örgütlenirler. Kişilerin karşılaştırılmasına dayanan bir alt-sistemden ayrı olarak, aynı birey, örneğin meslekler, politika, evlilik, yemekler ve bunun gibi pek çok olayla ilgili alt-sistemlere sahip olabilir. Bir sistemi oluşturan kurultular aşamalı bir düzen gösterirler ve kurultuların örgütlenmelerine göre bu sistem basit veya karmaşık bir sistem olabilir (8).

Özet olarak, Kişisel Kurultu Kuramına göre, bireyin kişiliği onun kurultu sistemidir. Bir kimse kendi dünyasını yorumlamak ve olayları yordamak için kurultular kullanır ve bu kurultular o kimsenin dünyasını tanımlar. Eğer bir kimseyi anlamak, onu tanımak istiyorsak o kimsenin kurultularını bilmek, bu kurultuların hangi yolda iş-görü eğiliminde olduğunu ve bir sistem oluşturmak için birbirleriyle ilişkilerinde hangi yolda örgütlenik olduklarına dair bazı şeyler bilmek zorundayız.

Kelly'nin Psikopatoloji Yaklaşımı

Kelly'ye göre her bir bireyin özellikle önemli kurultular serisi, kendisi ile ilişkili ve kendilik-belirleme (self-identity) duygusunu destekleyen ana kurultuları vardır. Böyle bir sistemde parçalanmalara akıl bozukluklarının eşlik etmesi olasıdır (9).

Örneğin «kaygı», bir kimsenin karşılaştığı olayların o kimsenin kurultu sisteminin uygunluk alanı dışına uzandığının ayırdına varması sonucu ortaya çıkar. Kurultu sisteminin uygunluk alanı, bireyin uygulanmasında yarar umduğu olaylardan oluşur. Bir kimse kurultuya sahip olmadığı yada olaylar üzerinde kendi yapısal denetimini yitirdiği zaman kaygılanır. Eğer bir kimse olayların yerine koyabilecek seçeneklik kurultulamaya (alternative construction) sahipse kaygı diye bir sorunu yoktur. Ancak, bir kurultunun geçersizliği bireyi onun yerini alabilecek seçenekliktende yoksun bırakırsa kaygı ortaya çıkar.

Kaygının tersine, bir kimse kendi kurultu sistemine yeni bir kurultunun girmek üzere olduğunu anladığında «koru»yu yaşantılar. «Tehdit» ise, bir kimsenin temel yapısında, yakında olması olası kapsamlı bir değişikliğin ayırıcına varması durumudur. Diğer bir deyişle, bir kimse kurultu sisteminde büyük bir değişimin başlamak üzere olduğunu anlarsa tehdit duygusu içine girebilir. Tehdit başkalarına yardım etme durumunda olan her kimse için önemli bir kurultudur. Örneğin hastasının, sınırlayıcı ve hasta olarak değerlendirdiği fikirlerini değiştirmek heyecanı içinde bir psikoterapist aşırı sabırsızlıkla ve acemilikle onu yeni bir deneyimin içine sokabilir, dolayısıyla hastasının tehdit durumunu duymasına neden olabilir. Bu duruma hasta ya düşmanca yada direnerek karşı koyabilir veya kendine psikotik yaftasının konmasına neden olan bir tür kaosun içine girebilir. Tehdit duygusu altında bırakmakla, deyimden kurultu kuramı anlamında, biz bir kimseye psikolojik şiddeti uygulamış oluruz (10).

Kelly'ye göre saldırganlık, bir kimsenin algısal alanının etkin bir işleyiştir. Burada saldırganlık, bireyin kendine olan tepkilere yanıtından çok, o bireyin içinde nelerin sürdüğü, olup bittiği anlamında tanımlanmaktadır. Bir kimse kurultulamalarının geçerliğini denetlemek için denemelere giriştiğinde veya kendi kurultulamalarının alanını yeni yönler doğrultusunda genişlettiğinde saldırgan olur. Böylece saldırgan olan bir kimse, herhangi bir şeyi düzeltmek veya kişiyi neyin doğru olarak açıkladığını göstermek için yanlış ve haksız olma riskini göze almış bir kimsedir. Düşmanlık (hostility) ise, geçerlik kanıtını diğerlerinden zorla elde etmek için sürekli bir çabamın ifadesidir. Düşmanlık, bir kimsenin daha önce başarısızlık olarak değerlendirilmiş bir sosyal yordamanın yönünde bir kanıtı, zorla elde etmeye çalıştığı zaman ortaya çıkar. Bu kuramda düşmanlık daha çok, onun bir öz-koruyucu işlevi anlamında tanımlanmaktadır. Suçluluk, kişinin diğerleri ile önem verdiği ilişkilerini sürdürmeye yarayan rollerden uzaklaştırıldığı yada yabancılaştırıldığında ortaya çıkar.

Bu açıklamalardan da görülebileceği gibi, Kelly'nin psikopatoloji yaklaşımı, bir kurultu sisteminin olaylara uygulanması ile ilgili bozulmuş bir işlevi vurgulamaktadır. Kelly'nin psikolojisi, kökeninde klinik olarak yönlendirilmiş bir özelliğe sahip olmakla birlikte, çok geniş bir alana yayılır. Bu psikoloji, Kelly'nin öğrencilerinin araştırmaları ile ilgili tartışmaları sırasında kendisine getirdikleri sorunlara ve aynı zamanda hastalarının kişisel sorunlarını anlamada uygulanmıştır.

Kişisel Kurultu Kuramının Ölçüm Yöntemleri ve Grid Tekniği

Kişisel kurultu kuramının bellileme yöntemi Rep Test (Role Construct Repertory Test) adı ile tanınır. Bu test Kelly tarafından, üzerinde klinik varsayımları formüle etmede yararlanılabilecek verileri elde etmek niyetiyle geliştirilmiş ve bireyin kişisel kurultularını ortaya çıkarabilmek amacıyla klinik bir araç olarak kullanılmıştır. Bireysel ve grup bir çok formu olmakla birlikte, tüm formlar için kullanılan tek bir prosedür vardır: Deneğe bir rol tanıt dizini (role tittle list) verilir. Bu rollerin, figürlerin yada kişilerin bir dizinidir ve bunların denek için önemli olduğuna inanılır. Her bir rol için denekten bu role uyabilecek kimselerin isimlerini vermesi istenir ve böylece «element» diye bilinen testin öğeleri elde edilmiş olur. Rol tanıt dizininin tamamlanmasından sonra, araştırmacı deneğe üç figürden ikisinin hangi önemli yönü bakımından birbirinin benzeri ve üçüncü figürden farklı olduğunu belirtmesini ister. İki figürün benzer görüldüğü yorumlama «kurultu» kutbunu ve farklı görülen öteki figürün yorumlaması ise boyutun «karşıt» kutbunu oluşturur. İlk kurultu elde edildikten sonra üçlü rollerin deneğe sunulması biçimindeki prosedür 20-30 defa tekrar edilir ve her bir tekrarda denek bir kurultu-karşıt kutbu üretir.

Grid teknikleri özgün Rep Test'in bir uzantısıdır ve bu tekniklerinde yapı taşları, öğeler ve kurultulardır. Bunların daha ayrıntılı incelenmesi grid tekniğinin ne denli bükülebilir bir test olduğunu gösterir.

a) Öğeler : Öğeler, üzerinde değerlendirme yapılacak şeylerdir. Bunların neler oldukları yada olabilecekleri tümüyle araştırılan konuya bağlıdır. Örneğin öğeler denegin tanıdığı kimselerin isimleri veya tanımadığı kimselerin fotoğrafları, bazı fiziksel nesnelere yada çoklu isimleri, siyasal partiler, kitap başlıkları vb. olabilir. Öğelerin seçilmesinde denekle ilgili toplanan bilginin payı büyüktür. Bunun için görüşme yöntemlerinden yararlanılabilir; ancak, görüşmenin iyi tanımlanmış bir inceleme alanı üzerinde odaklaşması gerekir. Bir «fobia» olgusunda, örneğin, araştırmacı hastanın tüm günlük edegenliklerini öğrenmek isteyebilir ve belirlediği edegenlikleri birer öge olarak kullanabilir veya bağımlılık ve saldırganlık davranışlarını incelemek istediğinde denegin akraba ve yakınlarının isimlerinden bir dizi öge düzenleyebilir.

b) Kurultular : Kurultu çift - kutuplu (bipolar) bir kavramdır ve bu grid uygulamalarında çoğu zaman sıfat formlarını alır. Burada kullanılan kurultu deyimi geleneksel kav-

ram (concept) deyimini ile eş anlamda alınmalıdır. Çünkü, kurultu, «kişisel kurultu psikolojisi»nde sistematik bir kuramsal yapının bir parçasıdır, bu nedenle işlenmiş bir nosyondur. Ek olarak kurultu, gelişme, kutupluluk ve boyutların çeşitliliği nosyonları ile ilişkilidir. Buna karşılık kavram, fiziki şeyler etrafında dönen bir tür zihni süreç, belirsiz bir nosyondur. Ayrıca, kurultuların temel işlevi yordamsal, fakat kavramsal ise salt bir etiket görünümündedir (11).

Gridlerin iki genel tipi vardır. Bunlardan birinde deneklerden kurultularını salt dikotomiler (dichotomy) olarak kullanmaları ve öğeleri bir kutup yada öteki kutba bölüştürmeleri istenir. Öteki tip grid uygulamalarında, deneklerden kurultularını ölçekler olarak kullanmaları ve öğeleri ya sıra düzeninden (rank order) geçirmeleri, örneğin en siyahtan en beyaza doğru, yada belirli dereceleme ölçeklerine göre değerlendirmeleri istenir. Kurultu deyimini kullanmamakla birlikte Osgood, çalışmalarında 7 aralıkla bir değerlendirme ölçeğini, kendi standart kurultu dizisine başarı ile uygulamıştır.

Grid pratiğinde karşılaştırma için herhangi bir değerlendirme yöntemi kullanılabilir. Grid için seçilen bir yöntem bir sıralama (ranking) yada dereceleme (grading) yöntemi olabilir ve bu yöntemler iki veya daha fazla sayıyı içerebilir. Ancak önemli olan, bir grid çalışması için benimsenen bir yöntemin gridin tüm kurultularına uygulanmasıdır (12). Grid uygulamalarında kurultuların mutlaka bilinen prosedürü izleyerek elde edilmeside gerekmez. Kurultular araştırmacı tarafından önceden hazırlanarak deneye uygulanabilir. Bu durumda araştırmacının spesifik bir varsayımı test etmesi veya belirli bir alanı incelemeye girişme niyeti söz konusudur. Kurultu ve öğeler arasındaki ayırım daha çok formeldir ve kurultu ve öğeler farklı testlerde işlemsel olarak yer değiştirilebilirler, örneğin «iyi-kötü» kurultusu bir başka gridda «iyi kimse-kötü kimse» olarak öge gibi kullanılabilir.

Grid Testinin Uygulama Alanları

Grid testi pratik olarak her kimseye uygulanabilir bir yöntemdir. Ancak, uygulanan kimsenin durumunu göz önüne alarak uygun bir formunun kullanılması gerekebilir.

Küçük çocuklarda ve düşük IQ ya sahip kimseler üzerinde yapılan uygulamalarda sıralama yönteminin kolayca kavrandığı ve dereceleme yönteminden daha kolay uygulama olanağı verdiği belirlenmiştir. Bunun nedeni sırasına göre uyarıları dizimin algılayan için doğal bir süreç olmasından ileri gelebilir.

Psikiyatrik hastalar üzerinde yapılan çalışmalar da, araştırmacının çok özel bir gridi elde edebilmesi için bir hayli zaman harcamayı göze alması gerekir. Bu tür hastalar üzerinde grid uygulaması sonunda sıklıkla rapor edilen gözlem gridin terapötik bir olay olduğudur. Grid uygulaması sırasında hasta çoğu kez yaşamındaki kimseleri düşünmeye ve bu kimseleri değerlendirmeye itilir. Bu, büyük bir olasılıkla, hastanın uzun süredir yapmadığı yada denemekten çekindiği bir durumdur. Böyle bir değerlendirmenin hastanın ruhsal durumu üzerinde terapötik bir etki yapması olasıdır.

Grid, kültürler arası karşılaştırmalı araştırmalar içinde uygun bir yöntemdir. Gridin sözel içeriği gerektiğinde en aza indirilebilir, böylece çeviri sorunlarını azaltmak olanaklı olur. Ayrıca, sıralama prosedürünü çeşitli biçimlerde basitleştirmekle, gridin tüm denekler tarafından kolayca tamamlanması olanaklı olur.

Grid teknikleri çeşitli alanlarda çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Bu alanlar 3 grup altında toplanabilir :

1) Grid, psikiyatrik hastaların tedavilerine yardımcı bir araç olarak kullanılabilir gibi, kendileri ve davranışları hakkında daha çok içgörü elde etmek isteyen sağlıklı kimselere de uygulanabilir.

2) Grid, araştırma projeleri için mükemmel bir araçtır. Gridin istenilen yönde biçimlendirilebilmesi ve kolay uygulanabilirliği pek çok araştırma durumları için uygun bir teknik oluşturur.

3) Gridler, standardize testler olarak kullanılabilirler, böylece bireylerin normlara uyabilirlikleri anlamında test edilmeleri olanaklıdır.

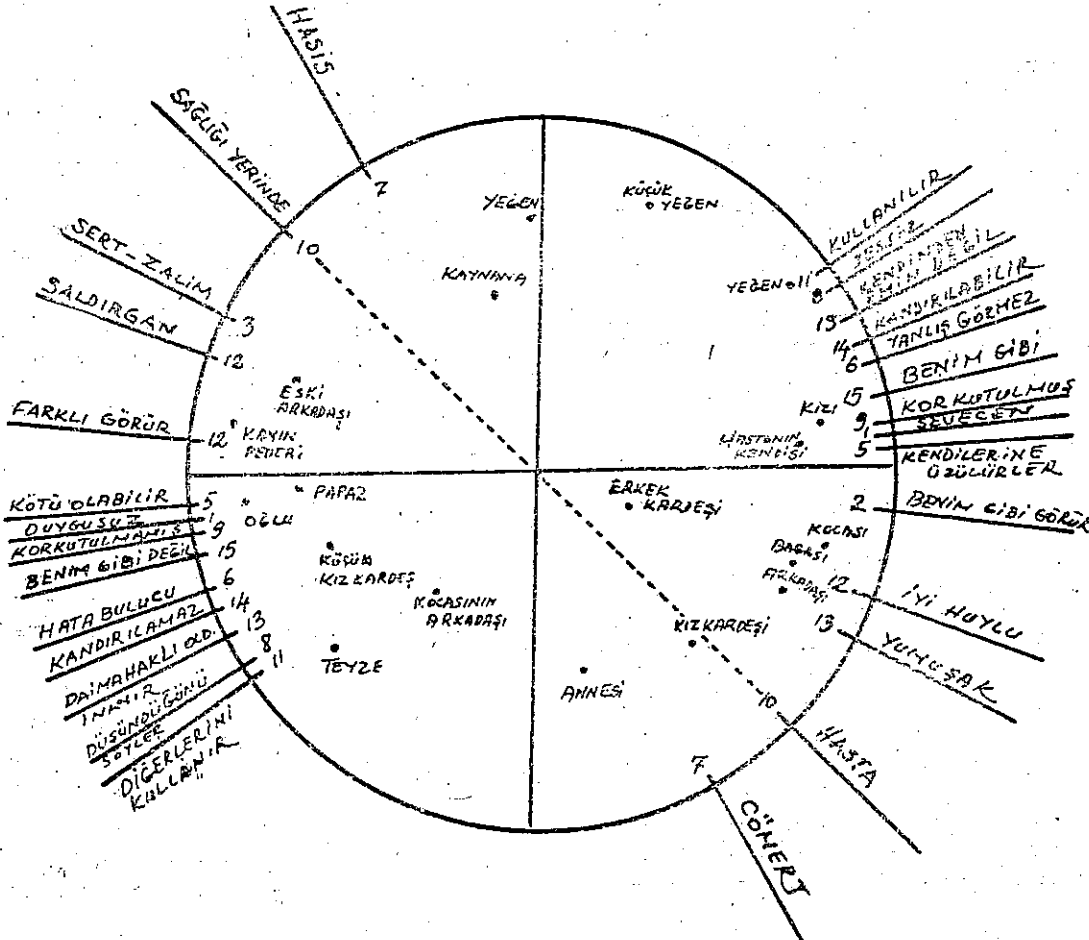
Klinikte gridler, terapistin hastasını anlamasında değerli bir araçtır. Hastanın yaşamındaki figürleri öğeler olarak kullanarak elde edilen kurultularla düzenlenmiş bir grid ile hastanın özel evreninin, mikrokozmunun ayrıntılı bir görünüşünü elde etmek olanaklıdır. Bununla terapist, kurultular ve öğeler yardımıyla hastanın dünyasını nasıl yapılandırıldığını açıkça görebilir. Örneğin, bir hastanın özdeşleşme sürecini incelemek için öz ile öteki tüm öğeler arasındaki ilişkilerin gözlenmesinde yarar vardır. Yada, terapist hastanın yaşamında hangi yargı boyutlarının önemli olduğunu belirlemek için ana-birleşenler (principal components) üzerinde dağılan kurultuların içeriğine bakılabilir.

Böyle bir çalışma, histerektomiden sonra depressif semptomlar gösteren 38 yaşında bir

hasta üzerinde yapılmıştır. Elektro - Şok (ECT) ve öteki psikiyatrik tedaviler sonucu belli bir iyileşme göstermeyen bu hastaya grid testi uygulanmıştır. Bu uygulama için hastadan, kendisini de içermek üzere, yaşamında önemli yer tutan 20 kimseyi belirtmesi istenmiştir. Bu 20 kimseyi kullanarak 14 kurultu ve bunların kar-

şıtları elde edilmiştir. Hastanın gridi üzerinde, grid analizleri için spesifik bir bilgisayar programı ile ana-birleşenler çözümlenmesi uygulanmıştır. Çözümleme sonunda, ilk ana-birleşenin, varyansın % 43'ünü, ikinci ana-birleşenin ise % 14'ünü topladığı görülmüştür. Sonuçlar bir figürle şöylece gösterilmiştir (Figür 2).

Figür 2

Kaynak: Poor Prognosis in a Case of Depression as Predicted by the Repertory Grid. D.Rowe., Brit.J.Psychiat. 1971, 118., 544

Bu figürde yatay ve dikey eksenler birinci ve ikinci ana - birleşeni gösterir. Ögeler, ağırlıklarına göre daire içine ve kurultular daire dışına yerleştirilmiştir. Örneğin 10'cu kurultunun karşıt kutupları (hasta-sağlığı yerinde), dairenin çevresinde birbirine diametrik olarak karşıt, doğru çizgilerle gösterilmiş ve dairenin içinde'de kesik çizgilerle birleştirilmiştir. Ögelerden, bu kesik çizgilere doğru çizilen dikeyler, öğelerin kurultu ölçeğindeki pozisyonlarını gösterir: Yani, «kadın arkadaş», «kocası», «babası» ve «kızkardeşi», hasta kutbunda; «kayınpeder», «eski arkadaş», «yeğen»,

«oğlu», «kayınvalidesi» sağlığı yerinde kutbunda. Diğer kurultular ve karşıtları dairenin dışında gösterilmiştir. Kurultuların yönleri ağırlıklarından elde edilmiştir.

Bu hastanın kurultu sistemi basit bir sistemdir ve kendi dünyasındaki kimseleri iyi-kötü olarak ikiye ayırdığına işaret etmektedir. İyi insanlar, iyi huylu, sevecen, yumuşak, cömert, diğerleri tarafından kullanılan ve sessiz kimseler. Kötü kimseler ise, sert, saldırgan, hasis, kötülük yapabilen, duygusuz, hata bulucu, diğerlerini kullanan kimseler. Burada önemli olan nokta, iyi kimselerin hasta, kötü kimse-

lerin sağlığı yerinde kimseler olarak algılanmalarınıdır. Bu hasta, kendini iyi bir kimse fakat hasta olarak gormekte ve bu algı, onun iyi bir kimse olması için hasta olması gerektiği biçimindeki düşünceğini tatmin etmektedir. Bu kurultu sistemi «martyr» psikolojisine sahip kimselere özgü bir sistemdir ve bu tip kimseler kendi acılarından uzaklaştırılmaya karşı direnirler (12).

Hastanın belirlenen bu kurultu sisteminin hareket ederek, tedavisine direneceği ve dolayısıyla tedaviden yararlanamayacağı yordamı ve gerçektende 7 aylık bir izleme sonucunda, hastanın psikiyatrik ilaç ve ECT tedavilerine karşı durumunda herhangi bir belirgin düzelmenin elde edilmediği gözlenmiştir. Bu sonuç, hastanın kurultu sisteminin, tedavisinde nasıl olumsuz rol oynadığını kanıtlamaktadır.

Bu örnekte de görüldüğü gibi, ya ana bireşenlerdeki kurultu ve öğelerin ağırlıkları yoluyla hastanın mikrokozmunun, özel evreninin bir betimlemesini yapmak olanaklıdır. Bu geometrik betimleme ile hastanın kendi dünyasındaki önemli yargısal boyutları ve kendisi için önemli kimselerin dağılımı bilinebilmektedir. Böylece, terapistin olduğu kadar hastanın da kendi güçlüklerini tanıması ve ruhsal sorunlarına çözüm sağlayacak yönde mikrokozmunun yapısını değiştirmek için çaba göstermesi olanaklı olmaktadır.

Hastanın belirgin sorunlarına uyan bir gridin uygulanması tekniğin önemli kolaylıklarındandır. Örneğin bir transvestit olgusunun incelenmesinde iki grid kullanılmıştır (13). Bu gridlerden birinde araştırmacı, bilinen kurultu ve öğeleri kullanmış ve diğerinde, kilot, sütyen kadın çorabı gibi transvestizm itemlerini öğe olarak kullanarak kurultular elde etmiştir. Bu yöntemle hastanın yaşamında kendisi için önemli olan kimselerle olan ilişkileri ve aynı

zamanda fetişizm objelerine olan tutumlarının gözlenmesi olanaklı olmuştur.

Bir hastada, tedavinin etkilerini incelemek için bir grid bir kaç defa tekrarlanarak uygulanabilir ve zamanla ortaya çıkan değişiklikler çözümlenebilir. Bu, uygulanan tedavinin gelişmelerini görebilmek açısından ve tedavinin etkilerinin bilinmesi yönünden yararlıdır.

Evlilik yaşamı ile ilgili tedavide grid, yararlı bir terapötik araç olarak yaygın bir uygulama alanına sahiptir. Böyle bir uygulama için çiftlerin her biri tarafından, kendi tutumlarına dair gridler tamamlanır. İkinci aşamada her bir çift, eşinin hakkında düşündüklerini içeren kendi gridini tamamlar. Bireyin gridini, eşi ile ilgili yordamalarını içeren gridle karşılaştırarak, çiftler arasında birbirini anlamının ayrıntılı bir çözümlenmesini elde etmek olanaklı olur. Bu yöntem kişiler arası ilişkilerin tüm yönlerini araştırmak içinde kullanılabilir.

Grid, bireysel olgularda geniş olarak kullanılabilir bir yöntemdir. Kişisel bir gridin hazırlanması belki büyük ölçüde bir zamanın harcanmasını gerektirebilir, ancak pek çok olguda sarf edilen zaman elde edilen bilginin miktarı açısından bir kayıp olarak görülmeyecektir.

Grid Tekniklerinin Araştırma Projelerinde Kullanılması

Tutum, kanı ve duyguların yada bu özdekler üzerine olan etkilerin belirlendiği herhangi bir araştırma projesi için grid tekniği uygun bir ölçme aracıdır. Bu, grid tekniğinin kullanıldığı bazı çalışmalar gözden geçirildiğinde açıkça görülebilir.

Gunn (14), 5 yıldan daha uzun süre hüküm giymiş ve şiddet eylemi ile kriminal davranışlara sahip 90 tutukluya, zorlanmalarla (stress) dolu yaşamlarında karşılaşmaları olası, var-

Tablo 1

Kurultular (Durumlar)

1. İşten çıkarılma
2. İşsiz kalma
3. Polis tarafından yakalanma
4. Parasız kalma
5. Bir döğüşe şahit olma
6. Kendine gülünme
7. Diđerlerinin kaba davranması
8. Kavga etme
9. Yersiz-yurtsuz olma

Kaynak : J.C. Gunn, J. Gristwood and J. P. Watson,

«Problem situations and consequences of being in them: A grid investigation of long term prisoners» P. Slater (Ed.)'da. The Measurement of intrapersonal space by grid technique. John Wiley and Sons, 1977.

Öğeler (Olasılı Sonuçlar)

1. Yumruk atma
2. Depressif hissetme
3. Sarhoş olma
4. Öfkelenme
5. Gerginlik hissetme
6. Hırsızlığa gitme
7. Kurp-dökme
8. Kumar oynama
9. Küfür etme

sayımsal 9 farklı durumu kurultular olarak ve bu durumların kendilerini götürebilecek sonuçlarını da öğeler olarak vermiştir (Tablo 1).

Bu uygulama sırasında deneklerden, kendilerini her bir bunalım durumunda düşünceleri istenmiştir. Örneğin birinci durum için deneğe, «sevdiğin bir işte oldukça başarılı çalıştığını düşün, ve birgün, bilmediğin bir nedenle patronun yada ustabaşın gelerek üzgünüm işini terketmek zorundasın, bürodan kartlarını topla ve buradan ayrıl- neden olduğunu sormana karşın sana bilgi verilmesin» şeklinde talimat verilmiş ve bundan sonrada denekten, yapması olası davranışları içeren 9 öge kartını en çok olasılıktan en az olasılığa doğru sıralaması istenmiştir. Bu sıralama her bir kurultu için tekrar edilmiş ve elde edilen veri matrislerine «Grid Ana-Birleşenler Çözümlemesi» uygulanmıştır. Çözümlemenin sağladığı çeşitli bulgular arasında, bu hükümlülerin zorlanım durumlarına antisosyal davranıştan çok, hoş-olmayan affektif tepkiler gösterme eğiliminde oldukları ve para, yatacak yer ve işten yoksunluğun hırsızlık ve depresyona, fakat kişiler arası engellemelerin şiddet eylemine götürebileceği olasılığı belirlenmiştir.

Kriminoloji alanında yapılan bir diğer çalışmada (15), araştırmacı tutukluların kendilerini ve dünyalarını nasıl algıladıklarını incelemiştir. 100 tutuklu üzerinde 2 ayrı grid uygulanmıştır. Bunlardan birinde personel, tutuklular ve öz, öğeler olarak kullanılmıştır. İkinci grid, edegenlikler gridi olarak adlandırılmış ve burada yasalara uygun ve yasa dışı edegenlikler öğeler olarak kullanılmıştır. Kurultuların bir kısmı bilinen süreç yoluyla elde edilmiş, bir bölümü ise araştırmacı tarafından, araştırmanın amaçlarına uygun olarak hazırlanmıştır. Gridlerin çözümlenmeleri, sonucu, tutukluların bir hapisane ortamında, diğer kimselere ve edegenliklere karşı tutumlarına dair geniş bilgiler edinmek olanaklı olmuştur.

Görsel edinti alanında yapılan bir çalışma grid tekniğinin kullanılmasına değişik bir örnek oluşturur. Bu çalışmada deneklerin görevi bombardıman pilotlarının karmaşık bir sahne hedefleri tanımları üzerine idi. Araştırmacılar iyi eğitim görmüş havacıları denek olarak ve çeşitli yüksekliklerden alınmış hedef fotoğraflarında öğeler olarak kullanarak deneklerden kurultular elde etmişler ve araştırmanın sonunda, havacıların hedefe yaklaşıtlarında kurultularının değiştiğini saptamışlardır (16).

İzlenim biçimlendirme (Impression formation) alanında araştırmacılar, kadın fizikleri ile basmakalıp yargıları incelemişlerdir. Bu araştırmada çeşitli kadın beden yapılarının örnekleri öğeler olarak alınmış ve sosyal ve kişisel yönden tanımlayıcı bazı özellikler kurultular

olarak kullanılmıştır. Araştırma ile çeşitli sosyal rollerde fiziki görünüm ile beklentiler arasındaki ilişki ve çeşitli fiziklere atfedilen özellikler açısından zengin bilgiler elde edilmiştir. Sonuç olarak, deneklerin kişiliğinin onların algıları üzerinde etkili olduğu bulunmuştur (17, 18).

Obsesyonel nörozlarda öz kavramı ve diğer kimselerin rolü üzerine yapılan bir diğer araştırmada obsessif hastalar ve böyle bir bozukluğa sahip olmayan deneklere uygulanan grid testinde «Gerçek Öz», «Sosyal Öz» ve «İdeal Öz» ile birlikte deneklerin tanıdığı kimselerden oluşan isimler öğeler olarak kullanılmıştır. Verilerin analizi sonunda :

- a) Öz kavramlarının obsessif kavramsal sistemi domine ettiği,
  - b) Obsessiflerin kendilerini arzu edilmeyen kimseler olarak,
  - c) Sosyal yönden soyutlanmış olarak,
  - d) Öze-yabancılaştırılmış olarak,
- kurultulama eğiliminde oldukları saptanmıştır (19).

Çözümleme Yöntemleri

Grid uygulaması sonucu elde edilen veri matrisi çeşitli karmaşıklık düzeylerinde analizlerden geçirilebilir. En basitinde araştırmacı kurultular ve öğeler arasındaki ilişkileri «Spearman Rho» formülünü kullanarak hesaplayabilir. Bu analiz yöntemini kullanarak, Bannister-Fransella (20, 21), şizofrenik düşünce bozukluğunun tanısında kullanılmak üzere grid tekniğini standardize bir test olarak geliştirmiştir.

Bu testin geliştirilmesinde, düşünce bozukluğu gösteren şizofrenlerin öteki kimseler hakkında dengesiz (untable) ve birbirleriyle ilişkileri zayıf fikirlere sahip oldukları, bununda grid uygulamasına kurultular arasındaki düşük interkorelasyonlar ile yansıtacağı varsayımından hareket etmişlerdir. Kişisel kurultu kavramının deyimleri ile, düşünce süreçleri bozulmuş şizofrenler, diğer kimseleri kurultularken aşırı ölçüde gevşek ve tutarsız bir kavramsal sistem kullanırlar. Bu gevşeklik ve tutarsızlık test protokolundan elde edilen iki skorla ölçülür. Bunlar : Yeğinlik ve Tutarlılıktır. Yeğinlik, işlemsel olarak, griddede kurultular arasındaki ilişkilerin toplam miktarıdır. Tutarlılık ise, gridin bir deneğe ilk uygulaması ile elde edilen kurultular arasındaki inter-korelasyonlar örüntüsünün, aynı gridin aynı kimseye bir zaman arası ile tekrar uygulandığında saklanma derecesi olarak tanımlanmaktadır. Araştırmacılar, düşünce bozukluğu gösteren şizofrenlerin, normaller ve öteki psikiyatrik gruplardan bu skorlara dayanılarak ayrılabilceğini ve grid testinin standart bir diagnostik araç olarak kullanılabileceğini kanıtlamışlardır. Testin çeşitli psikiyatrik hasta grupları için nor-

matif verileri vardır ve standardize bir test olarak kullanılmaktadır.

Gridin Ana - Birleşenler Çözünmesi

Grid çözümlenmelerinde en yaygın olarak kullanılan ve geniş kapsamlı bir yöntem, Gridin ana - birleşenler çözünmesi (The principal components of a grid) olarak tanınmaktadır. «Fortran» programı olarak yazılmış bir bilgisayar çözümlenme yöntemi olan bu yöntemin özelliği, bozuk düzende olan birbirleriyle ilişkili bir grup değişkeni, düzenli ve daha ufak bağımsız değişkenler serisi haline dönüştürmesidir. Bu özelliği ile ana - birleşenler çözünmesi, verinin gerçekte neyi gösterdiğini görmek için onun sistematik ve ayrıntılı bir incelemesini çok daha kolay yapmak olanağını sağlar. Tersi durumlarda, verinin eksik ve yanlış çözünmesi, özenle toplanmış verilerin ziyan olması ile sonuçlanır.

Bir multivariate dağılımının ana birleşenleri bu yüzyılın başlarında Karl Pearson tarafından bulunmuştur. Daha sonraları örneğin Householder, Ortega ve Wilkinson (22) tarafından basit yöntemler geliştirilmişse de, ana - birleşenlerin gridlere uygulanma yöntemleri Slater'in bir buluşudur (23).

Grid çözümlenme programları, hem bireysel ve hemde grid dizilerinin çözünmesi olanağını sağlar. Bireysel olgu çalışmalarında ana - birleşenler çözünmesi (INGRID), gridde var olan ilişkilerin ayrıntılı bir matematiksel hesaplamasını verir. Kurultular arası korelasyonlar, ögeler arası uzaklıklar, her bir birleşende kurultu ve ögelerin ağırlıkları, öge ve kurultular arası ilişkiler, hepsi program outputunda gösterilmiştir. Ek olarak her bir kurultu için matematik ortalama ve toplam varyasyon, tüm kurultular için büyük toplam varyasyon ve buna her bir kurultunun katkısının yüzdesi de verilmiştir (24).

Tüm kurultular için aynı dereceleme ölçeğini uygulayan denekler, ölçeği kullanma yolları bakımından birbirinden ayrılabilirler. Bazı denekler ölçekte her iki uç noktadan kaçınma eğilimindedirler, bazıları ölçeğin bir kutbuna ağırlık verirken, diğerleri uzaklaşırlar ve yine bazıları uç noktalara eğilim gösterirler ve orta noktadan kaçınırlar. Bireyler arasındaki tepki tarzı yönünden bu farklar Bias ve Variability olarak program outputunda gösterilmiştir. Bias, tepkilerin, dereceleme ölçeğinin bir kutbunda toplandığını, variability ise her iki uç noktalara çekilme eğilimini gösterir. Bu eğilimler, aşılma yatkınlığı (suggestibility) ve karşıtı (contra - suggestibility)'nın bir işareti olarak yorumlanabilir.

Tüm bu ölçeklerle bir denegin tam ve derinlemesine incelenmesi olanaklıdır. Bu inceleme sırasında denegin kurultularına bakılabilir ve bu kurultuların hangilerinin denek için daha çok ve daha az önemli olduğu ve her bir kurultuyu ötekileri ile ilişki halinde nasıl kullandığı araştırılabilir. Bazı kurultular arasındaki korelasyonlar, bir fantazinin varlığına işaret edebilir. Örneğin, «zalim» ile «güçlü» kurultuları arasındaki yüksek korelasyon ve «erkeklik» ile «iyi kalpli» arasındaki düşük korelasyon bazı olgularda bir «kastrasyon kaygısının» işareti olarak yorumlanabilir. Ögeler arasında da, hangi ögelerin daha çok veya daha az yeğin tepkiye neden olduğuna ve birbirleriyle ilişkilerinde bu ögelerin ne ölçüde benzer olarak görüldüğüne bakılabilir. Örneğin, denegin gerçek özü ile ideal özü arasındaki ve öteki ögelerle ilişkileri incelenebilir. Öz ile ideal öz arasındaki ilişki, kendi kendinden hoşnut olmamanın (self - dissatisfaction) veya öze - yabancılaşmanın bir ölçüsünü verebilir. Aynı zamanda özün, öge uzayındaki yeri denegin benimsediği özdeşleşme hakkında bilgi verebilir. Denegin kurultu sisteminde terapistin aldığı yere bakılarak, transferans süreci hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Ana - birleşenler analizi ile, kurultu uzayında ögelerin dağılımının iki yada üç boyutlu geometrik betimlemesinin yapılması olanaklıdır. Program outputu polar - koordinatları verdiğinden, olguların üç boyutlu coğrafik projeksiyonları bir küre üstünde gösterilebilir. Öge uzayında da kurultuların benzer bir betimlemesinin yapılması olanaklıdır. Ana birleşenler uzayı, denegin bilişsel karmaşıklığının bir endeksinde verir. Gridlerde yüksek toplam varyans yüzdesi, ilk ana - birleşen tarafından toplanmışsa, bunun tek boyutlu, katı bir dünya görüşünü simgelediği düşünülebilir.

Bireysel olgu çalışmalarında ayrıntılı çözümlenmelere olanak veren bir diğer programda DELTA olarak adlandırılır. Bu program öge ve kurultular yönünden birbirinin benzeri iki gride uygulanır. Bu gridler aynı deneye farklı zamanlarda uygulanmış gridler olabilir ve araştırmacı iki uygulama arasında geçen zamanda gridlerin herhangi bir değişiklik gösterip göstermediğine ilgi duyabilir. Yada araştırmacı farklı iki denek tarafından tamamlanan iki grid arasındaki farkları incelemek isteyebilir.

Grup halinde gridlerin analizi için çeşitli programlar geliştirilmiştir. Bu programlar örneğin, tipik yada ortalama bir grup üyesini tüm özellikleri ile belirlemek, grup ile her bir grup üyesini karşılaştırmak ve bir grup üyesi ile öteki grubu karşılaştırmak olanağı sağlamaktadır (25).

Geçerlik ve Güvenirlik Sorunu

Gridlerin güvenirligi ve manidarliginin psikolojik test bataryalari ile incelenmesi olanaksizdir. Bilindiği gibi, güvenirlik ve manidarligın ölçülmesinde kullanılan psikometrik yöntemlerin ardındaki kuram, bir örneklem grubunun objektif olarak tanımlanmış bir popülasyondan rastgele alındığı sanısına dayanır. Bu sanı, test skorlarını içeren bir tablodaki nomotetik verilere uygulanabilir, ancak bir gridin idiografik verilerine uygulanamaz. Çünkü idiografik bir grid, rastgele örneklenemeyen yada objektif olarak tanımlanamayan öğelerin bir popülasyonunu gösterir.

Gridlerin öteki testler gibi güvenirlik ve manidarlık gereksiniminde oldukları söylene-
mez. Gridlerde önemli olan, doğrudan neyi gösterdikleri, bir başka deyişle test anında de-
neğin zihinsel durumudur. Ve bu konuda grid
ikna edici bulgular vermişse, araştırcının mut-
laka istatistiksel kanıtlara başvurması zorunlu
değildir (26).

KAYNAKLAR

1. Kelly, G.A. (1955) The Psychology of Personal Constructs. New York: W.W. Norton and Co. Inc. Vols. I. II.
2. Slater, P. (1965) The Use of the Repertory Grid Technique in the Individual Case. Brit. J. Psychiat. 111, 965-75.
3. Slater, P. (1975) The Measurement of Psychological Variation within an Individual as Recorded in the form of Grids. Yayınlanmamış manuskript.
4. Moreno, J.L. (1951) Sociometry : Experimental Method and the Science of Society. New York : Beacon House.
5. Stepherson, W. (1954) The Study of Behaviour. Uni. of Chicago Press.
6. Shapiro, M.B. (1961) A Method of Measuring Psychological Changes specific to the individual psychiatric patient. Brit. J. Med. Psychol. 34, 151-155.
7. Osgood C.E. ve Diğerleri (1957) The measurement of meaning. Uni. of Illinois Press.
8. Slater, P. (1969) Theory and Technique of the Repertory Grid. Brit. J. Psychiat. 115, 1287-96.
9. Pervin A.L. (1970) Personality : Theory, assessment and research. John Wiley and Sons, Inc. N.Y.
10. Bannister, D. ve Fransella F. (1974) Inquiring Man. The Theory of Personal Constructs. Penguin Modern Psychology.
11. Bannister, D. (1965) The rationale and clinical relevance of repertory grid technique. Brit. J. Psychiat. 111, 977-82.
12. Rowe, D. (1971) Poor prognosis in a case of depression as predicted by the repertory grid. Brit. J. Psychiat. 118, 297-300.
13. Rowe, D. (1970) Changes in the construct system with the cessation of transvestite activities following aversion therapy. Yayınlanmamış Manuskript.
14. Gunn ve Diğerleri (1977) Problem situations and consequences of being in them: A grid investigations of long term prisoners. P. Slater (ed) da. The measurement of intra-personal space by grid technique. John Wiley and Sons.
15. Lewis, P.S. (1973) The prisoner's perception of himself and of his world. Yayınlanmamış Ph. D. Tezi. Univ. of London.
16. Brown, M.B. ve Diğerleri (1972) Acquisition in complex scenes. Final report of the third visual studies contract. British Aircraft Co.
17. Stewart, R.A. ve Diğerleri (1973) Stereotyping and personality. 1. Sex differences in the perception of female physiques. Percep. and motor Skills. 36, 811-14.
18. Powell, G.E. ve Diğerleri (1973) Differential stereotyping of similar physiques. B.J. Soc. and Clin. Psycholol.
19. Maklouf - Norris, F. (1968) Concepts of the self and others in obsessional neurosis studied by an adaptation of the rol construct repertory grid. Yayınlanmamış Ph. D. tezi. Uni. of London.
20. Bannister, D. ve Fransella, F. (1966) A grid test of schizophrenic thought disorder. Brit. J. Soc. Clin. Psychol. 5, 95.
21. Bannister, D. ve Fransella, F. (1967) A grid test of schizophrenic thought disorder. A standart clinical test. Psychological Test Pub. Barnstable.
22. Wilkinson, L.H. (1965) The algebraic Eigen value problem. O.U.P.
23. Slater, P. (1964) The principal components of a repertory grid. Vinceni Andrews and Co. London.
24. Slater, P. (1972) Notes on INGRID 72. Institute of Psychiatry. London.
25. Tutton S.J. (1973) Generalized grid technique. Institute of Psychiatry, London.
26. Slater, P. (1975) Reliability and significance of a grid. St. George's Hospital Medical School, Uni. of London.